

Major PhDr. Jiří Fidler

Význam francouzské vojenské mise pro výstavbu československé branné moci

Ve dnech 16. až 18. února 1999 uspořádal Historický ústav Armády České republiky ve spolupráci se Service Historique de l'Armée de Terre a pod záštitou náčelníka Generálního štábu Armády České republiky vědeckou konferenci s názvem „Francouzská vojenská mise v Republice československé (1919-1939)“. Konference se konala jako připomenutí 80. výročí zahájení činnosti mise a v jejím průběhu zaznělo celkem čtrnáct referátů českých a francouzských historiků. Redakce Vojenských rozhledů přináší úvodní referát české strany, přednesený vědeckým pracovníkem HÚ AČ, mjr. Jiřím Fidlerem.

* * *

V říjnu minulého roku jsme si připomenuli osmdesáté výročí existence naší republiky. Konalo se několik vědeckých konferencí, bylo prosloveno mnoho projevů, uděleny řády a vyznamenání, vydáno větší množství pamětních publikací. Jako pokaždé však v určitém stínu těchto akcí zůstala vzpomínka na vojenský prvek tohoto výročí.

Přitom armáda by měla mít ve vzpomínání a hodnocení vzniku republiky místo nejvýznamnější. Byli to právě příslušníci armády, dobrovolníci československých legií, kteří svou statečností a prolitou krví dali několika exilovým politikům mandát, jenž byl uznán tehdejšími mocnostmi Dohody jako hodnověrný pro vznik nového státu. Naše legie vznikly na základě ideje české státnosti, která postupně přerostla v založení nového státu. Státy však nejen existují díky ideám, kvůli nimž vznikly, ale také až do okamžiku, kdy jsou bráněny, třeba i válečnou mocí, proti destabilizačním prvkům vnitřním a hlavně zahraničním. O tomto víme právě my velmi mnoho, neboť náš stát existuje více než jedenáct století pouze díky vůli k přežití v ne zcela nám ideálním geografickém prostoru.

V euforii vzniku Československé republiky však varování minulých zkušeností téměř zanikalo, ač novému státu nijak nechyběly význačné vojenské osobnosti, prošlé úspěšnými boji první světové války. Je třeba totiž přiznat, že armáda státu minulého, Rakousko-Uherska, si nevedla na bojištích tzv. Velké války (jak se původně říkalo první světové válce) tak špatně, jak je v beletrii ukazováno. Až do podzimu 1918 bylo možné stav na frontách označit jako nerozhodný a ke zhroucení Rakousko-Uherska došlo především pod vlivem politickým a ekonomickým, nikoli vojenským.

Politické vedení nového, československého státu se však vůči vojenským odborníkům stavělo více než odmítavě. Teprve nutnost rychlé akce ve sporných pohraničních územích je dokázala smířit s existencí profesní skupiny vojáků z povolání, kteří až do konce války zůstali spjati s Rakousko-Uherskem.

Až do léta 1919 se totiž naše politická scéna i celá veřejnost zmítaly mezi dvěma extrémy v přístupu k vojenství – na jedné straně až zbožnění příslušníků zahraničního vojska, legií, jimž byly zvláště po ovládnutí Sibíře přisuzovány téměř nadpřirozené vojenské schopnosti, na straně druhé pak po dlouhé a ničivé válce logický pacifismus, projevující se nejvýrazněji v odmítání všeho vojenského a vojenských prvků bývalého státu zvláště. Bylo velkým štěstím pro republiku, že se v tomto kritickém období chaosu myšlenek i skutků objevilo několik stabilizačních prvků, které dokázaly za velmi nepříznivých podmínek nového válečného konfliktu přivést vojenskou část státního systému k obvyklému standardu.

Vedle několika desítek obětavých vojáků a velitelů domácího vojska, jejichž význam pro budování armády nesmí být zapomenut, byla **nejsilnějším stabilizačním prvkem** právě tzv. **francouzská vojenská mise v Republice československé**.

V okamžiku, kdy do Prahy přijel 13. února 1919 **generál Maurice César Joseph Pellé** jako dezinovaný náčelník této mise, měla československá veřejnost již první zkušenost s francouzskými důstojníky za sebou. Během ledna 1919 totiž do vlasti dorazily legionářské jednotky z Francie, v jejichž velitelském sboru se nacházelo osmnáct francouzských důstojníků. Ve stejné době pak do vlasti dorazily také legionáři italsí spolu s několika desítkami italských důstojníků a generálů, takže obyvatelstvo nového státu mělo určitou možnost rychle si zvyknout na přítomnost cizích důstojníků v rámci vlastní vojenské síly. Pozdější účast zahraničních vojenských odborníků, zvláště francouzských, na bojových akcích při obraně československého území v očích veřejnosti bez problémů začlenila cizí důstojníky do československé branné moci jako zvláštní, ale až na výjimky vítaný prvek.

Jak na podzim 1938 napsal generál Louis Eugène Faucher, třetí náčelník francouzské vojenské mise, ve svém závěrečném elaborátu, prvotním úkolem mise byla – podle uzavřené smlouvy – spolupráce s ministrem národní obrany při organizaci a vzdělávání československé armády, a to zejména při výstavbě ministerstva národní obrany, hlavního štábu a vysokého vojenského školství. Sám Faucher ve svém komentáři však působení mise v Československu rozdělil do tří logických etap, v nichž mise výrazně proměňovala svoje poslání a měnily se úkoly na ní kladené.

První etapou bylo několik měsíců roku 1919 od února do konce května. V té době měla **mise poradní charakter**, ovšem umocněný skutečností, že náčelník mise byl po několika dnech působení jmenován do čela československého hlavního štábu. Jelikož tato instituce prozatím neexistovala, prvním úkolem mise se stalo její vytvoření. Z důvodu vypuknutí války na Slovensku se však tento úkol nepodařilo dokončit.

Za druhou etapu považoval generál Faucher období od června 1919 do počátku roku 1926, kdy se **poradní charakter mise proměnil** a její **příslušníci převzali velitelskou odpovědnost** v rámci československé branné moci. Tím se také francouzská vojenská mise v Republice československé výrazně odlišila od dalších francouzských misí v zemích střední a východní Evropy.

Prvním a nejdůležitějším signálem této proměny se stalo jmenování generála Pellé vrchním velitelem československých vojsk počátkem června 1919. V tomto tehdy kritickém okamžiku se prezident republiky dočasně vzdal jedné ze svých pravomocí, aby umožnil optimální řízení ozbrojených sil ve vojenském konfliktu, ohrožujícím samou podstatu republiky.

Válka o Slovensko roku 1919 sice teprve čeká na moderní vojenskohistorické zpracování, ale již nyní můžeme říci, že nasazení francouzských generálů a důstojníků na velitelských místech nabylo masového charakteru, neboť Francouzi tvořili téměř dvě třetiny vyšších velitelů (počítáno od brigády výše). Po skončení války pak členové mise na značné části velitelských míst na Slovensku zůstali, přičemž zároveň převzali plnou odpovědnost jak za zachování tehdy nikoli stabilní hranice, tak za výcvik podřízených vojsk, přecházejících na mírovou organizaci.

Nasazení francouzských generálů a důstojníků se během první poloviny dvacátých let postupně snižovalo, když jejich funkce přebírali českoslovenští důstojníci. Od února 1927 byly všechny velitelské funkce již plně v rukou československých vojáků.

Faucherem vymezená **třetí etapa** pak začala počátkem roku 1926, kdy se do rukou československého generála dostala také nejvýznamnější vojenská funkce, funkce náčelníka hlavního štábu československé branné moci. Od toho okamžiku působila **francouzská vojenská mise v Republice československé opět jako poradní orgán**, volně podřízený ministru národní obrany. Pohříchu patří toto období působení mise k nejméně známým, již dnes však lze říci, že příslušníci mise se podíleli na všech záležitostech, týkajících se armádní reorganizace a modernizace. Zvláště ve třicátých letech se tři důležité prvky armádní modernizace – výstavba letectva, útočné vozby a fortifikací – neobešla bez konzultací buď přímo s členy mise, nebo z Francie vyslanými experty.

Z hlediska chronologického působení tak můžeme převzít Faucherovo členění z roku 1938, neboť nám vymezuje hlavní úkoly, s nimiž se mise během svého působení u nás potýkala. Její proměna z mise poradní na velitelskou a zpět na poradní je díky tomuto členění snadno vysvětlitelná a může se také stát základem podrobného zpracování.

V referátu bych však rád zdůraznil jiné členění působnosti mise, a to podle oblastí vojenského činnosti, v níž působila. S trochou zjednodušení můžeme činnost francouzské vojenské mise v Republice československé situovat do tří základních oblastí – působení v centrálních vojenských orgánech, na vyšších velitelských stupních a ve vojenském školství.

Zatímco ministerstvo národní obrany vzniklo ještě během listopadu 1918 a vytvořilo své základní organizační prvky bez vlivu mise, hlavní štáb československé branné moci byl převážně francouzským dítkem. Již čtyři dny po svém příjezdu byl generál Pellé jmenován jeho náčelníkem a krátce nato zahájil přípravné práce na jeho vzniku. Mohl se přitom opřít o skupinu důstojníků generálního štábu domácího vojska, která již v rámci ministerstva vytvořila zárodek štábní organizace, tzv. vojenský odbor. Jejich činnost však byla zaměřena v prvé řadě na organizaci mírové armády a tato činnost pak jejich doménou fakticky zůstala.

Protože však během května 1919 vypukla válka, generál Pellé byl nucen misi do značné míry reorganizovat v polní štáb vrchního velitele se všemi potřebnými prvky, z čehož se počátkem podzimu 1919, po začlenění již zmíněného vojenského odboru, vyvinul klasický generální štáb, z politických důvodů nazývaný v meziválečném Československu **hlavním štábem československé branné moci**.

Jak již bylo řečeno, důstojníci domácího vojska si udrželi rozhodující slovo v mírové organizaci armády, naproti tomu příslušníci mise převzali odpovědnost za operační plánování. Až na určité osobní střety, jejichž obětí se stal podplukovník Rudolf Kalhous, první přednosta organizačního oddělení, prokázali všichni pracovníci hlavního štábu vysokou profesionalitu, což umožnilo tomuto v počátcích ne zcela soudržnému tělesu nejen přežít, ale dokonce vytvořit nejvyšší vojenskou odbornou instituci, která se stala chloubou československé meziválečné armády. Francouzští generálové a důstojníci stáli v řídicích funkcích až do počátku roku 1926, přičemž zastávali jak funkci náčelníka hlavního štábu a jednoho ze zástupců, tak i funkce přednostů operačního a školského a výcvikového oddělení. Po určitou dobu stál také francouzský důstojník v čele československého vojenského letectva.

Touto funkcí se dostáváme k druhé oblasti působení členů mise v armádě, k velitelským funkcím. Pokud pomineme francouzské velení legionářským jednotkám, v čemž se jejich význam a účel nelišil od působení italských důstojníků, můžeme jako hlavní impuls pro francouzský nástup určit válku proti maďarským bolševikům v létě 1919. Příslušníci mise za této války zastávali funkce vrchního velitele, velitelů dvou armádních skupin, velitelů značné části divizí, brigád či dle potřeby vytvářených operačních skupin. Skutečnost, že se na svých místech téměř bez výjimky osvědčili, pak znamenala jejich další působení ve velitelských funkcích.

Maximálního rozmachu dosáhlo francouzské velení, pokud odhlédneme od války s maďarskými bolševiky, v období podzim 1919 až jaro 1920. Tehdy stáli francouzští generálové a důstojníci, příslušníci francouzské vojenské mise, v čele dvou zemských vojenských velitelství, sedmi divizí a šesti pěších brigád.

Procentuálně tak obsazovali polovinu zemských vojenských velitelství, více než polovinu divizních velitelství a čtvrtinu velitelství pěších brigád. Tomuto maximálnímu obsazení velitelských míst odpovídá také početní stav mise, jenž byl největší právě v lednu 1920, přičemž ze 135 důstojníků jich působilo 79 na vyšších velitelstvích.

V kritickém období těsně po skončení války s Maďarskem nesli Francouzi odpovědnost za obranu nejvíce ohrožených úseků hranic – proti Maďarsku a Polsku – přičemž jejich působení v těchto funkcích přesáhlo až do roku 1921, ve funkcích zemských vojenských velitelů pro Slovensko a Podkarpatskou Rus až do podzimu 1925.

Na francouzských velitelích zůstala odpovědnost za obranu hranic proti Maďarsku i během mobilizace československé armády v roce 1921, při pokusu o restauraci Habsburků. Nelze se navíc nezmínit, že až do května 1921 stál Francouz také v čele leteckého pluku dislokovaného na Slovensku, jenž byl nejlépe vyzbrojeným útvarům československého letectva.

K výraznému omezení působnosti Francouzů ve funkcích velitelů došlo již během roku 1920, a to zvláště v jeho druhé polovině. Tato skutečnost má velmi prozaické vysvětlení – ze Sibiře se postupně vracely jednotky Československého vojska na Rusi v čele se svými osvědčenými veliteli, jejichž schopnosti nikdo nezpochybňoval, a kteří se proto okamžitě ujímali velitelských funkcí v rámci divizí a brigád.

V lednu 1921 se počet Francouzů ve velitelských funkcích smrskl na čtvrtinu, přičemž zastávali hlavně výše zmiňovaná místa na hranicích s Maďarskem a Polskem, kdežto u jiných divizí a brigád byli nahrazeni ruskými legionáři. Tento trend během následujících let nabýval na síle, v září 1925 se svých míst vzdali oba zemští velitelé na východě republiky a v únoru 1927 si příslušník francouzské vojenské mise, generál Josef Šnejdár, obnovil původní občanství, čímž de iure odešel poslední příslušník mise z velitelské funkce v armádě.

Poslední oblastí francouzského působení v československé armádě bylo vojenské školství. Tato oblast byla přímo předurčena pro působení mise již ve smlouvě z ledna 1919, ovšem největšího rozsahu dosáhla francouzská přítomnost v této oblasti až v letech 1921 a 1922, kdy na vojenských školách působilo přes třicet generálů a důstojníků.

Vrcholnou institucí československého vojenského školství meziválečného období byla Vysoká škola válečná, působící pod jiným názvem od listopadu 1921, kdy navázala na tři běhy kurzů pro důstojníky generálního štábu. Tato škola byla od počátku francouzským dítkem a ve francouzských rukou zůstala také nejdéle, až do října 1930.

Její výukové standardy odpovídaly francouzské *Ecole Supérieure de la guerre* v Paříži – jak bylo při příležitosti 15. výročí školy uvedeno: „*Jak kurzy, tak škola válečná si od počátku uchovává ráz školy francouzské a je vlastně mladší sestrou pařížské vysoké školy válečné*“. V čele kurzů a školy se za více jak deset let vystřídali čtyři francouzští velitelé, v profesorském sboru školy pak pětadvacet francouzských důstojníků, většinou absolventů již zmíněné pařížské školy.

Francouzská vojenská mise se také podílela na vzniku nejdůležitějšího prvku vojenského školství, Vojenské akademie v Hranicích na Moravě. Její první čtyři velitelé byli Francouzi a stáli v čele akademie až do jara 1923. Podobně řídili členové mise také další školská zařízení, v čele Pěchotního učiliště v Milovicích byli francouzští důstojníci do srpna 1926, v čele Jezdeckého učiliště v Hranicích na Moravě, později v Hodoníně a Pardubicích také do srpna 1926, právě tak jako v čele Dělostřeleckého učiliště v Milovicích a později v Olomouci. Mnohem kratší dobu působil Francouz v čele Leteckého učiliště v Chebu, pouze do listopadu 1922.

Kromě těchto škol však příslušníci mise organizovali tzv. instrukční kurzy při vyšších velitelstvích – od podzimu 1920 řídili francouzští důstojníci celkem čtyři kurzy, v Chomutově, Komárně, Košicích a Opavě. Až do léta 1925 se v těchto funkcích vystřídal devět Francouzů.

Význam francouzské vojenské mise pro československé vojenské školství byl nedocenitelný. Faktem zůstává, že v této oblasti se mise angažovala velice důsledně a dlouhodobě, až do léta 1930. Přitom však nelze zapomínat na skutečnost, že dosti vysoký počet československých důstojníků a generálů měl možnost studovat na nejrozličnějších francouzských školách, od odborných kurzů a učilišť až po válečnou školu, kterou do roku 1938 absolvovaly více než tři desítky důstojníků a generálů.

Lze říci, že v oblasti vojenského školství postupovala mise nejsystematičtěji a dosáhla také největších úspěchů. Zvláště Vysoká škola válečná by si bez francouzské pomoci nezmusovala v krátké době tak vysoké renomé v celé Evropě, což se projevilo stále častějším studiem důstojníků zahraničních armád. Ve třicátých letech totiž československé vojenské školství převzalo pomyslnou štafetu od Francie a stalo se dalším významným vzdělanostním centrem pro armády střední a východní Evropy.

* * *

Náš historický výzkum francouzské vojenské mise v předválečné Československé republice je teprve v počátcích. Známe základní důvody jejího příchodu, jejích původních úkolů a jejích dvou následných proměn. Konference „Francouzská vojenská mise v Republice československé (1919–1939)“ se tedy stala do značné míry přehledem našich znalostí, jejích inventurou, která nám umožní v krátké době v některých oblastech zkoumání dosti rychle postoupit vpřed. Jsme v období analytického studia, v období objektivního zasazení významu mise do historie našeho vojenství. Za námi je období ideologického posuzování a mentorování, které sice dokázalo popsat obrovská množství papíru, ale jeho přínos byl vcelku minimální. Úspěšně se rozvíjející spolupráce s francouzskými vědeckými institucemi nám umožňuje pohlédnout na problematiku mise s obrovským množstvím dříve nám neznámého pramenného materiálu. Je na nás, zda této šance využijeme.